

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

Катедра

**ПСИХОЛОГИЯ НА ИЗКУСТВОТО, ХУДОЖЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ
И ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНИ ДИСЦИПЛИНИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за придобиване на образователна
и научна степен “доктор”

**ВЪПРОСЪТ ЗА АНТИНОМИИТЕ КАТО ПСИХОЛОГИЧЕСКА
ПРОГРАМА
В ТВОРЧЕСТВОТО
НА СТАНИСЛАВ ПАМУКЧИЕВ**

ЕЛЕНА АНДРЕЕВА ОЛИМПИНЕВА

Научен ръководител:
ДОЦ. Д-Р РУМЯНА ПАНКОВА

София, 2018

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

Обща характеристика на дисертационния труд	4
Увод	5
Първа глава. Антиномия. Определение и употреба. Антиномиите на Имануел Кант. Основи на дисертацията	8
Втора глава. Антиномии, базирани върху визуалните възприятия, обусловени от конкретна предметност. Визуални антиномии	12
Трета глава. Антиномии на възприятието и сетивността. Ектопсихични и ендопсихични фактори и компоненти	16
Четвърта глава. Антиномии, чиято основа почива върху развитието им във времето и пространството. Време-пространствени антиномии	19
Пета глава. Антиномии, занимаващи се със стойността и духовните търсения, тяхната посока и намерение. Антиномии на ценността	22
Заклучение	26
Научни приноси на настоящия дисертационен труд	29
Публикации и доклади към научни конференции	31

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от две части – текстова част и Приложение, поместени в общо 310 страници.

Текстовата част е 191 страници и съдържа следните раздели: увод, изложение (включващо пет глави), заключение, приносни моменти на дисертационния труд и използвани източници.

Научното изследване отделя 12 страници на увода, 19 страници на първа глава от дисертацията, 40 на втора, 30 на трета, 31 на четвърта и 25 на пета глава. За заключението са отделени 11 страници, за приносните моменти – 5, и за използваните източници - 9 страници от основния текст.

Библиографското съдържание на използваната източници включва литература, каталози, печатни медии, цитати от авторски текстове на български и чужди езици, както и български, руски и английски електронни източници – общо 111 литературни заглавия, 15 български и 2 чуждоезични електронни източници.

Използваните термините, за по-голямо удобство, са обяснени под линия като част от основния текст.

Приложението съдържа три научни публикации и доклади към научни конференции, поместени в 17 страници. Единадесет интервюта под формата на разговори с важни за целите на дисертационния труд личности, описани в 76 страници. Биографични данни и художествени изяви на Станислав Памукчиев – 6 страници, както и каталог с 28 изображения, обслужващи нуждите на научното изследване, които са представени в 6 страници.

УВОД

Настоящият дисертационен труд се занимава с *Въпросът за антиномните като психологическа програма в творчеството на Станислав Памукчиев*. В началото на изследването се разглежда терминът **антиномия**, на чиято основа почива целият научен труд. Дава се определение и се анализират всички необходими аспекти на неговата употреба. Уводът заема обем от 12 страници.

Изтъкват се причините за актуалност на разглеждания дисертационен проблем, както и значимостта на избраната тема. Споменават се посочените цели и потенциални отговори, които дисертацията ще открие. Посочва се същността и научната тежест на разглеждания проблем.

Обръща се внимание на недостига на изчерпателни източници по посочената тема. Споменават се и липсващите такива. Изяснява се причината за избор на конкретния автор, чието творчество е обект на научен анализ и необходимостта от поясняване на зададените въпроси като се извеждат необходимите доводи.

Разглеждането на основния за дисертацията термин е базиран върху върху неговия анализ от труда на Имануел Кант *Критика на чистия разум*. Акцентира се върху важните за Кант подходи, които се оказват основополагащи за правилното тълкуване на разглежданата тема. Посочва се причината за избор на творчески материали от самия Памукчиев, както и тяхната връзка на дълбинно психологическо ниво с основните цели на научния анализ.

Загатва се и за употребата на водещите антиномии, анализирани в основния текст на дисертацията. Едни от тях са противопоставянето на Изтока и Запада, на модерността и традицията. Правят се необходимите препратки към важни за проблема произведения на художника Станислав Памукчиев. Посочва се употребата на антиномията в тези ключови творби.

За нуждите на дисертацията се обръща необходимото внимание върху творческите периоди на художника, промени и причини. Споменава се духовното

израстване и изграждане на един автор, неговият път и избори, както и причините за отделеното им внимание.

В увода се подчертават очакваните резултати от постигането на поставените в началото на дисертацията цели. Също така към тях се прибавят желаните приноси и важност им за сферата на изкуството и психологията, както личностите, за които тази информация и резултатите от изследванията биха били полезни. Изтъква се достоверността от използваните източници, тяхната важност и уникалност.

Изяснява се причината в избора, на съвременен и активен в своята творческа сфера автор. Положителните показатели, от разглеждането на един съвременен художник, творчески активен в своята област, също не се пропускат. Посочва се, че проучването са базира върху живота и творчеството на Станислав Памукчиев, където се откриват ясни следи и знаци за едно антиномно изследване.

В увода на настоящата дисертация ясно се извеждат **методите**, които са в помощ на изследването. Споменават се биографичният метод като *гръбнак* на целия анализ, културно-историческият и неговото влияние върху формирането на основните търсения на автора, творческите промени и трансформации. Застъпен е и методът на Виенската школа, който е важен помощник в проследяването на промяната, настъпила в стилистично отношение. Отсяват се две направления на творческа трансформация: едното в психологическо, а другото във визуално направление. Формалният метод е ангажиран с анализа върху формата като основа на съпоставка при разглежданите антиномии. Споменава се силата на волята за самоусъвършенстване и промяна. Извършват се наблюдения върху формирането на художествения стил на разглеждания творец. Иконологическият метод е посочен в подкрепа на формалния. Чрез него изследването проследява промяна в сюжетната линия.

Посочената структура на основната част на дисертацията е оформена в пет глави, занимаващи се с ключови въпроси и дилеми, характерни единствено за разглеждания автор и темата на изследването. Отбелязва се, че важните аспекти на дисертацията се анализират посредством призмата на психологията на

изкуството като основно направление. Също така се посочват главните отправни точки, на които са подчинени проучванията във всяка от петте глави на дисертацията.

Структурата на изследването се подчинява на анализирането на няколко групи от антиномии, които дисертационния труд формулира в хода на проучването. Те се превръщат в основа на научното изследване. Подчертава се причината за избор на заглавията към тези глави и тяхното формулиране извън класическия начин за научно звучене.

Посочва се основната литература и автори, на които се позовава проучването. Правят се необходимите връзки с цялата програма. Извеждат се основните маркери в дисертацията.

В заключение се подчертава, че настоящата дисертация се ангажира да даде максимално пълна информация по зададената тема и нуждите на научното изследване. Отбелязва се, че една от важните задачи, поставени от проучването, е да се разкрие влиянието да дълбинно душевното състояние, което успява да създаде своя свят на внушение.

ПЪРВА ГЛАВА

Антиномия. Определение и употреба. Антиномиите на Имануел Кант. Основи на дисертацията.

Първа глава от дисертацията, поместена в 19 страници, започва с представянето на последния най-влиятелен философ на модерна Европа, а именно: Имануел Кант. Запознава с неговите важни постижения и основния труд – *Критика на чистия разум*, на чиято основа се формулира и разглежда терминът **антиномия**. Използват се определенията, които Кант извежда и се изяснява неговата употреба в най-общ смисъл. Споменават се и другите науки, както и сфери, в чиито професионален речник той съществува. Посочва се, че думата антиномия се среща в периода на предкантовата етика като обозначение на противопоставяне на два различни нравствени императива. В тази връзка се обръща внимание на употребата на термина според Николай Хартман като се прави кратко представяне на него и най-значимите му трудове, както и неговата връзка с философията на Кант и разглеждания от дисертацията проблем.

За Хартман съществуват две важни категории на човешката мисъл – субективни и обективни, които анализът споменава като база за изграждането на цялостния образ на изследването. Прави се препратка към обекта като проблем на световното изкуство и в частност на актуалното проучване.

В следващата част от тази първа глава се прави задълбочен коментар на термина антиномия според Кант и неговите философски анализи. Като причина за този избор се споменава липсата на други толкова аналитични и изчерпателни източници, които биха дали достатъчно ясна представа за използвания термин. Самата дума по произход и същност е философско понятие, намерило по широко поле на употреба в психологията, естетиката и други науки. Споменава се и задължителната връзка между труда на Кант по посочената тема и нужните за научното изследване основи. В тяхна помощ се разглежда и характерната за Кант трансцендентална философия и нейния отзвук в сферата на изкуството и програмата за антиномиите в творчеството на Станислав Памукчиев. Прави се

необходимия анализ върху термините трансценденция и транцендентално, тяхното възникване, обща употреба и конкретната основа за дисертацията. Споменава се, че според философията на Аристотел този термин има значението на Бог и божественото извън света. Подчертава се, че в следващите глави тази препратка е обоснована. Според Кант трансцендентно е всяко възможно знание извън силата на човека. Тази мисъл дава възможност част от основните проблеми на научния труд да бъдат погледнати през идеята за отвъд видимото и да обогатят спектъра на антиномиите, разгледани в проучването.

В пета точка от първа глава се разглеждат две групи от антиномии, които занимават Кант. Те се споменават и като възможни за конкретната дисертация. Отбелязват се приликите и разликите в излагането на доказателствения материал в теза и антитеза, характерни за Кант, и отказът на проучването да се осланя на тази структура. Анализира се терминът *чист разум* и нуждата от това той да бъде разгледан като обект на дисертацията. За Кант дефиницията на разум е еквивалентна на висша познавателна способност. Ето защо той намира място като синоним в създаването на зряло, наситено с дълбочина на преживяването изкуство, боравещо с несъзнаваното като източник на познание.

Разсъжденията върху **регресивната и прогресивна синтеза** на Кант, описани по-долу в анализа, дават основа, върху която в следващите глави се изгражда силният психологичен образ на някои от произведенията на Памукчиев. Едно от тях е *Стъпки*, към което асоциацията е изчистена до крайност. Ето тук изследването отбелязва, че регресивната синтеза обръща погледа в посока назад, докато прогресивната – напред. Проучването доказва, че тази синтеза се ангажира и с творчеството на разглеждания автор.

Въпросът за настоящия момент или мигът, на който Кант също обръща обстойно внимание, се подлага на научен анализ и като част от основната тема. Анализът на Кант за категориите, които включват в себе си синтеза на многообразното, приобщават четири идеи, които с лекота изследването отнася и към творчеството на Станислав Памукчиев. Ако се приеме, че едно произведение е обусловено, то това би означавало, че за него е дадена цялата редица от условия.

Именно с тези условия се занимава и една основна част от проблемите на научния труд.

Посочено е, че в секция втора от *Критика на чистия разум* Кант дава определение на понятието **антитетика**, като конфликт между две догматични твърдения с еднаква тежест на доказателство. Пояснение, което отговаря напълно на изградената вече представа за антиномията като противопоставяне на еднакво доказуеми твърдения. Определението за антитетика се разглежда като помощно за изясняването на термина и неговата употреба. Тук Кант подчертава, че използването на основните положения на разсъдъка се осмелява да бъде разпространено извън границите на опита. Това е моментът на препратка към произведенията на Памукчиев и трите въпроса, на които диалектиката на чистия разум се осланя, а именно: *При кои положения чистият разум неизбежно се подчинява на една антиномия? На кои причини се основава тази антиномия, и дали и по какъв начин, въпреки това противоречие, на разума все пак остава открит някакъв път към достоверността?*

Следващият термин, чието тълкувание се разглежда е **догматизъм**. В негова подкрепа се представят две твърдения. Анализът прави връзка между употребата му и антиномната програма, на която се подчиняват произведенията на Памукчиев.

Изяснява се **важността на идеята** и нейното култивиране. Разглежда се обектът на изобразителното изкуство като предмет на една емпирична синтеза. Изследването прави извод, че фокусирането върху предмета, формиран от невъзможния опит, разкрива че отговорът на трансценденталния космологичен въпрос се заключава единствено в идеята.

Следва разглеждането на **личността като обект на анализ** и целите на дисертацията при употребата на определението за антиномия, според тълкуването на Кант. Прави се уточнение за характеристиките, по които ще се разглеждат антиномиите в творчеството на Памукчиев. Отбелязва се, че целта на дисертацията е да даде акценти върху характерните за автора способности, техники и изразни средства, които носят силата на културни завещания в областта на

изобразителните и визуални изкуства. Изяснява се какъв доказателствен материал използва дисертацията, както и под каква форма се приемат антиномиите в хода на изследването.

ВТОРА ГЛАВА

Антиномии, базирани върху визуалните възприятия, обусловени от конкретна предметност.

Визуални антиномии.

В началото на тази глава, на която се отделят 40 страници, се дава определение за визуални антиномии като се уточнява, че под него са обединени група от антиномии, които са с видими изобразителни характеристики. Това са антиномии, при които е характерно противопоставянето между черното и бялото, светлината и тъмнината, мъжкото и женско начало, форма и транс-форма, материя и дух, кръг и линия.

При разглеждането на антиномията **Черно-Бяло** се изяснява, че тя е подчинена на монохромния художествен изказ. Характеризира се с визуално възприемчиви маркери, които са анализирани още в началото на тази глава. Обръща се внимание на ранните произведения на художника, където проучването открива първите подобни провокации. Проследяват се политическите промени в българското общество от началото на 90-те години на XX век, и се прави паралел с новостите в изразните средства при Памукчиев. Обръща се внимание на промяната на стила и формата на произведенията. Изчиства се силата на монохромния израз и се прави паралел с духовните търсения на артиста. Загатва се за архетипната програма, която Станислав Памукчиев следва.

Разглежда се силата на монохромния образ, неговата поява и психологическо влияние. Анализират се новите материали и тяхното присъствие и духовен акцент. Подчертава се, че Памукчиев подхожда към създаването на изкуство с една вече променена парадигма и ангажимент към предаването на художествена и културна ценност. Тук се разглежда противопоставянето на тъмните и светли пространства и форми, но и контраста между черното и бялото. Анализира се неговата творческата символика. Обръща се внимание на изразните средства като заряд на взаимовръзка между новото и родовия корен.

За символ между черното и бялото се приема разказът за вечната борба между светлината и тъмнината. Използват се препратки към идеите на Карл Густав Юнг и Мирча Елиаде. Символът на пепелта и обгарянето, като основа на черните тонове, също се анализира. Циклите *Морфи* и *Утаено време* се споменават като носители на родовата памет и архетипа на Прародителя.

Като естествено продължение на предходната се разглежда и антиномията **Светлина - Сянка**, където сянката е препратка към мрака и неговата демонична страна. Дава се пример с някои племенни вярвания, както и с гръцката и римска митологии, където се разглежда борбата между Героя на светлината и обитателите на мрака. Анализират се произведенията на Станислав Памукчиев от първата половина на 80-те години на XX век, погледнати през призмата на духовното. Изследването се фокусира върху две от важните за тази антиномия произведения на художника, а именно: *Пепелни картини* и *Пластове*, от гледна точка на диалога между полюсите на разглежданата антиномия.

В противопоставянето между **Мъжкото и Женско начало** се засяга темата за архетипа на Прародителя. Анализират се теории, свързани с началото на творението и битието. Изследват се фигурите и влияние на Майката и Бащата в историята, но и се търсят адекватни паралели с проблемите, занимаващи твореца Станислав Памукчиев. Споменава се идентичността в културната информация, която всяка народност носи и нейният заряд, символ на вдъхновение. Прави се паралел между архетипа на Прародителите и децата като носители на тази наследственост през психоанализата на Фройд и Юнг. Книгата на Мирча Елиаде *Митове, Сънища, Тайнства*, се разглежда задълбочено в светлината на предложената проблематика.

Анализът подчертава, че творчеството на Станислав Памукчиев се подчинява на идеята и концепцията за колективното възприятие и родовата памет, която в същността си е без-исторична. Тази идея се разглежда задълбочено и с необходимите доказателства. Проследяват се влиянията на архетипните модели в живота на съвременния човек, а от там и тяхната изразност чрез произведенията на художника. Всички разгледани теории в тази точка показват, че света би могъл

да се промени до толкова, до колкото би останал същия. Изследването доказва, че акцентирайки върху двата архетипа на Женското и Мъжко начало, изкуството на Памукчиев, напомня на съвременна култура за нейната изначална роля, като висша възможна степен на осъзнатост и съзнание.

В хода на изследването се анализира антиномията, занимаваща се с **формата** и нейната **транс/форма**. Тя обхваща съществуването и преноса на визуална информация за обекта и неговата символика в света на видимото. Тук се прави изводът, че не само формата, но и нейното значение би могло да бъде подложено на трансформация. Обсъждат се произведенията на Станислав Памукчиев, които се отнасят до състояния на формата, но имат и трансформативен характер. Отбелязва се, че транс/формата на битието представлява активатор на истината. Това твърдение се разглежда посредством анализа на Мартин Хайдегер за истината на битието. Поглежда се на изкуството като универсален език на комуникация не толкова с мисълта на човека, колкото с неговия дух и душевност. Желателно е да се отбележи, че именно мисълта създава търсен паралел между формата и транс/формата.

Противопоставянето между материята и духа, формулира антиномията, която говори за съществуването или отсъствието на реален човешки образ, но и на неговото духовно присъствие. Проучването открива изворите за формирането на тази антиномия. В основата на един от тях се поставя книгата *Самопознанието* на Николай Бердяев. Представят се няколко примера за художествено изграждане на двата антиномни полюса, взети от биографията на Памукчиев. Подчертава се важното наблюдение, че отсъствието на отчетлив фигурален образ не лишава произведението от осезаемо духовно присъствие. Като пример за това се посочва инсталацията *Цедила*. Разсъжденията върху това произведение са задълбочени и аналитични. Те отвеждат изследването до множество асоциации на несъзнаваното, които са засегнати в хода на дисертацията.

Процесът на обновление и пречистване чрез ритуала на изгарянето е силно застъпен в тази глава. Дават се множество примери и се правят нужните асоциации. Станислав Памукчиев занимава аудиторията със света на една

изгубена реалност. Дисертацията проследява неговото поемане на съзнателен избор в преодоляването на духа над материята.

Кръгът и линията в тълкуването и на безкрайна редица, представлява антиномия, използваща символите на цикличността и на неограничената синтеза. Разглежда се кръгът, неговото съдържание и значение. Цитират се необходимите за целта източници и се дават достоверни в историческо и културно отношение примери. Анализира се и кръгът като център, цикличност и цялостност. Адресира се кръгът в творчеството на Памукчиев, като се обръща сериозно внимание на някои важни за изясняване на темата произведения.

В другия полюс на тази антиномия се намира линията. Тя бива разгледана като безкрайна синтеза от обусловености. Наблюдават се художествените обекти от гледна точка на тази синтеза. Мандалата се явява обединяващ символ и на двете страна на проучваната антиномия. Анализира се нейната символика.

ТРЕТА ГЛАВА

Антиномии на възприятието и сетивността. Ектопсихични и ендопсихични фактори и компоненти.

Трета глава заема 30 страници от обема на дисертацията. В нейното начало се дава подробно обяснение на проблемите, с които ще се занимае научното изследване. Ясно се формулира определението, озаглавяващо тази група от антиномии и се дават конкретни насоки. За да бъде поставена максимално здраво научната основа се поясняват термините ектопсихични и ендопсихични фактори. С тяхна помощ базата за построяване на научните доказателства е положена.

След като се изброяват видовете антиномии, занимаващи анализа се преминава към тяхното разглеждане. Като първи избор за наблюдение е посочена антиномията: **Присъствие – Отсъствие**. Веднага след нейното представяне не се пропуска да бъде направена ясна формулировка, както и да се даде нейната характеристика и тълкуване. Разглежда се т.н. *кайрос* момент, на който се отделя нужното внимание. Неизменно изследването прави своята препратка към творчеството на Станислав Памукчиев. Основно внимание се отделя на понятието за истина. Разглеждат се теориите на Мартин Хайдегер за художествената творба и истината, а също така се изгражда асоциация с изложбата *Криптоси* на твореца.

Проучването продължава с представянето на фигурата като символ. Тук се акцентира върху духовната доминанта на човешкото съществуване и неговия архетипен модел. Наблюдават се инсталациите *Делници*, *Вместилища*, *Криптоси*, *Проходи* и композицията *Утаено време*, а също така и тяхната връзка с мистичната митология и космичността на битието. Споменава се подчинения на духовното си внушение монохромен колорит при произведенията на Памукчиев.

Следва анализът върху антиномията **Познато - Непознато**. Нейният акцент пада върху начина, по който се възприема изкуството в своя видим и невидим свят. Посочва се лекотата, с която се тълкува познатото и стремежа да бъде разгадано непознатото.

Анализът включва в себе си вечният диалог между света на видимото и този на невидимото. Произведението *Преходи* се явява посредник между тези две пространства. Изследват се асоциациите на човешката душа и производното от нея спокойствие. Проучването се базира върху теориите за Хаоса и Космоса, а също така разглежда срещата между архетипните образи на Гиганта и Героя. Митологиите на различни народи неизменно са засегнати. На *граничните* произведения на художника се отделя особено внимание. Такива биват *Реквизит*, *Преминаване*, *Междинни полета* и др.

Следващата по ред антиномия разглеждана в трета глава е **Изток – Запад**. Тя ангажира с анализ върху ценностите, разбиранията и същностите, които са рефлектирали върху изкуството на Памукчиев като влияние на нивото на психичното. Изследването обръща внимание на източното влияние, приемайки го за подпора в творчеството на автора, докато Западът провокира със своите знаци. Това внушение се подсилва от разбирането, че влиянието е под формата на закодирани маркери в паметта и несъзнаваното. Отделя се не малко внимание на ритуала на очистването, като се правят необходимите връзки и се представя срещата на тези два полюса в мита и родната земя.

В тази глава дисертацията представя световните имена в изкуството - *Матис*, *Дега*, *Пикасо* и *Рембранд*, като западните подпори в света на Станислав Памукчиев. Анализът върху този проблем е любопитен и има лична за художника история. Това влияние подробно се описва и в един от разговорите поместени в приложението на дисертацията. Срещата между изтока и запада се компилира от активни до архетипност преживявания. Символът на изкуството е представен като връзка и промяна.

Проучването на антиномията **Дълбинност – Простота** се фокусира върху анализа и взаимодействието в партньорство на дълбинните търсения и психологически заряд при произведенията на Памукчиев и тяхната линия на поднасяне. Тук се включва един дълбок анализ, построен върху представянето на реалистичния модел на човешкия бит, като се усеща тъгата към света на невидимото. Темата проследява промяната в стила на Памукчиев и неговата

визуална изразност. Анализира употребата на естествените (нетрадиционни) материали, които са представени в помощ на образа и засилват сакралността на идеята.

Последната антиномия, с която се занимава трета глава от дисертацията, е със заглавия **Отвън-Отвътре**. Тя маркира психологичните процеси на човешка несъзнателност, която изгражда вътрешно пространство, повлияно от своята изнесена сетивност. Разглежда процесите на афект в душевността и доказва, че актът на изкуството е многокомпонентен в това си представяне. Разкрива сложността на генетичната верига, придружена от множеството случайности, формирали създаването само на един миг от света на битието. Отделя се сериозно внимание на произведението *Бяла стая*, като изследването и дава определението *процес* на събития, случващи се *отвътре* и *отвън* на отделното пространство. Тук проучването подчертава, че Станислав Памукчиев няма за цел да постигне идеята за чиста форма, но успява да я подкрепи в духовен план, с помощта на архетипните образи на битието.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Антиномии, чиято основа почива върху развитието им във времето и пространството.

Време-пространствени антиномии.

На четвърта глава от дисертацията се отделят 31 страници. Тя изследва три антиномии, активни като следствие на преходността в пространствено-духовно отношение. Изследването избира да ги нарече времеви антиномии.

Първата антиномия, отговаряща на това определение е **Гранично-Безгранично**. Формулировката на тази антиномия самият Станислав Памукчиев извежда като заглавие на своя едноименна изложба. Анализът обръща внимание на факта, че творчеството на художника винаги се е движило на границата на реалността и нейната духовна откъдност. Проследяват се символите на граничността в произведенията на Памукчиев, техното послание към публиката и ангажиментът към неговата непреходност в произведенията *Бяла стая*, *Проходи*, *Стъпки*, *Вместилища*, *Делници* и др. Разглежда се кинетичната инсталация *Стъпки* като емпирична синтеза. Тази синтеза е активна благодарение на действието на присъединяване от различните представи една към друга, и цели да обхване тяхното многообразие в едно съзнание.

Първичната основа на граничността е анализирана в произведението *Земя*. Границата тук е спомената не като материално обусловено, а като лесна за възприемане на нивото на несъзнаваното. Проблемът се разглежда и през определението на Карл Юнг за активното въображение. Дисертацията се занимава с граничността и от гледна точка на теориите за постъпателно разрастване. Отново в помощ на проучването се споменават анализите на Юнг и Аниела Яфе.

Разглеждайки мистичното и раннобитийните основи на човешкото наследство изследването не би могло да подмине символът на храма. Той се прецежда през филтъра на духовен заряд. Произведенията *Храм I* и *II* са основна част от този анализ. Отново се обръща внимание на изгарянето и

жертвоприношението като се цитират библейски текстове, даващи яснота по темата. Фокусът върху храмовия олтар насочва мисълта към същите гранични състояния, с които се занимава проучването в по-горните текстове.

Следващата антиномия **Обективен – Субективен** се отнася до живота от неговия видим и съответно отвъд видим свят. Моментното художествено събитие изследването нарича *ритуал на случка* и го разглежда като понятие, обозначаващо процеса на изграждане на едно произведение. Анализира се восъкът и следата от пламъка като ритуали, стопяващи слепотата на човечеството. Проучването се връща към семейното огнище и процесите на сакрализация в зората на едно общество. Проследява се и връзката между живота и смъртта и тяхната интерпретация в произведенията на Памукчиев. Представата за обективен и субективен свят, която се открива там, също е засегната. Като част от тази тема се разглежда в дълбочина сценографията към театралната постановка *Антигона* на режисьора Иван Добчев, която е поверена на Станислав Памукчиев. Акцент в нея се явява произведението *Преходи*, което е специално изработено за постановката в по-голям формат.

Един от основните похвати в творбите на Памукчиев е работата му с общото несъзнавано, което той използва като художествен съюзник. Проучването му е подкрепено от разсъжденията на Густав Льобон и неговата книга *Психология на тълпите*. Провеждайки дебат с общото несъзнавано в духа на психологическата тълпа, изкуството на Станислав Памукчиев моделира съзнание, което борави с космогонията и намирането на изначалните човешки смисли.

Последната антиномия, обект на изследване в тази глава, е **Предбитие – Следбитие**. В нейната основа е залегнало взаимодействието между две противоположности, обединени от събитията преди и след сътворението на видимия свят. Засягат се идеите за сътворението и символа на пещерата в творчеството на Памукчиев. Анализът се позовава на два източника, единият е *Mutter Erde* на Албрехт Дитрих от 1905 г. и *Kind and Erde* на Ниберг, издадена през 1931 г. Като за основа се приема твърдението, че в много езици човекът е

наречен – *роден от Земята* (пръстта). *Митове, сънища, тайнства* на Мирча Елиаде също е в помощ на изследването.

Произведенията на Станислав Памукчиев често задават на публиката въпроса за съществуването отвъд видимия свят и в тази връзка дисертацията смята за необходимо да разгледа художествените превъплъщения, подкрепени със съответните анализи към тях. Обект за наблюдение се посочват произведенията от изложбата *Криптоси* и цикълът *Преминаване*. Художникът си партнира с несъзнателността на тълпата и нейната т.н. *самовнушена амнезия*, доказва че светът *преди* и *след* носи своите логични реалности. Акцентира се и върху влиянието на психологическата тълпа и способността и да бъде манипулирана. Обсъжда се проблемът с реалността на невидимия свят, на предбитието и следбитието. На преден план застава интерпретация, подкрепена с силна художествено-психическа изразност, която е моделирана според съзнателността на времето.

Изследването преминава и през наследствените инкрустации в детската памет на Памукчиев. Топлината от невербалните семейни уроци изграждат устойчиви подпори, на които се осланят идеите в творческия му път.

ПЕТА ГЛАВА

Антиномии, занимаващи се със стойността и духовните търсения, посока и намерение. Антиномии на ценността.

Антиномиите, обект на проучването в тази глава са обединени от идеята за ценността. Дебатът се основава върху стойността на човешкия избор. Обемът на тази тема заема 25 страници.

Анализът върху първата антиномия **Тленно – Нетленно** дава определение на своите полюси като казва, че тленно представлява всяко нещо, което губи необходимостта си от това да бъде наречено вечно, а нетленно представлява същността на духовното и измеренията на душевността. Това разкрива тяхната неумираща природа дори след края на телесното съществуване. Проучването разглежда този въпрос от две гледни точки. Едната е тази на умиращата материя, а другата – нейната духовна същност. Този втори аспект се проследява от нишката на нетленното в произведенията на Памукчиев. Разглежда се творбата *Криптоси* като носител на материя, освободена от смисленото съдържание на тленното, а *Молитвено* като пазител на душевното обгаряне на времето. Проучването анализира *миговете на обновление* отвъд видимия свят на човешките способности. Изследването се занимава и с предположението за реалност на нетленния свят и атрибутите на отвъдния. Акцентира се върху тяхната връзка.

На подробен анализ се подлагат произведенията *Делници* и *Хранителници*. Фокусът пада върху човешката следа, следата на рода и архетипа на прародителите. Като подкрепа се цитира Пол Витц и неговото твърдение, че изкуството трябва да ангажира целия капацитет на нервната система. Тази концентрация на съществена енергия успява да си кореспондира посредством взаимодействието между материя и дух, образ и идея.

Светлина – Тъмнина е антиномия, която се фокусира върху светлината и тъмнината като ценност, същественост и сакралност в творчеството на Памукчиев.

Разглежда се присъствието на светлината като носител на духовността, ценностните характеристики на родовата памет и изначални заложености. Светлината като сакрален морал, обновление и пречистване. В противовес на нея тъмнината обезличава, уеднаквява и прави всичко невидимо. Тя е символ на страха от непознатото.

Вечното взаимодействие между двата полюса на разглежданата антиномия несъмнено се наблюдава във всяко едно от произведенията на Памукчиев. Цитират се инсталациите *Четири сестри* и *Сватбите*, които са изградени от светлината в нейния визуален израз, но и запазени от напрежението пред тъмнината на отвъдните реалности. Те говорят за страха от непонятното и скритата същественост на ценното, но и невидимо съдържание.

Анализира се стойността на преминаването през тъмнината като необходимо условие за бъдещ живот за архаичния човек, духовното узряване и церемониите за възмъжаване, където в подкрепа се цитират текстове от Мирча Елиаде. Памукчиев също занимава публиката с идеята за отвъдността като изначална програма.

При разглеждането на антиномията **Архаично – Съвременно** проучването се насочва към един духовно изграден образ, понятен за човека на битието и диалога му с модерните модели на възприятие. Анализират се архаичните и съвременни общества като носители на една и съща изначалност.

Представят се, подкрепени с текстове, характеристики на примитивния и съвременен човек, който се разглежда като носител на най-автентичната информация за сътворението. Анализират се мистицизма и героичния архетип. Съвременния човек е наречен и прагматичен, което го отдалечава от разбирането за една духовна реалност.

Изследването подчертава, че колкото по-четим и усвоим е езикът на модерния ум, толкова по-неразбираем става гласът на архаичния човек. Този извод позволява да се анализира и един предполагаем диалог между съвременния и примитивния човек. Произведението, на което се осланя проучването е *Закрита*

сила. То впечатлява с усещането за едно първично чувство, способно да бъде изживяно от архаичния човек пред присъствието на *Виждация*.

Разглежда се постоянното противопоставяне на историческия и първобитен човек, чиято цел е да утвърди своята самостоятелност.

Като акценти за повторението и вечността дисертацията обръща внимание на няколко емблематични за автора произведения. Някои от тях са *Стъпки*, *Сватбите*, *Нощите*, *Начала* и *Делници*. Отбелязва се, че за архаичния човек тази задача има тежестта на ритуална отдаденост, целта на която е възстановяването на вечното повторение на няколко творчески жеста, подчертаващи появата на свободата.

Изследването разглежда проблемът за свободата като въпрос на всяко историческо общество. Изчистват се приликите и разликите между представата на архаичния и съвременен човек по повдигнатата тема.

Последната антиномия, която се разглежда не само в тази глава, но и в цялата дисертация е тази на **Профанно – Сакралното**. Изследването основно се позовава на Мирча Елиаде и неговата книга *Сакралното и Профанното* като най-подробен анализ на темата. Антиномията е всеобхватна и коментари за взаимодействието на нейните полюси се откриват в цялата дисертация, именно защото тя е основополагаща за програмата на Станислав Памукчиев и неговото творчество.

В началото на нейното разглеждане се дава яснота за тълкуване на термините, според която сакралността представлява мистично тайнство на специалност, скрита енигма и новораждане, свещено пространство и йерофания. Профанното е преходно, нетрайно, незначително и ненужно. Анализът се спира на заключението, че сакралното и профанното нерядко са представени като една опозиция на реалното и псевдореалното или иреалното. Също така се проследява преминаването от профанно към сакрално пространство. Като опит да се представят двете пространства, се дават примери от юдаизма и храмът като копие на небесен архетип. Много често профанното пространство се осмисля чрез търсене на сакралното. Ползвайки този стремеж на човешката душа да си обясни

своето съществуване и да му придаде ясен духовен смисъл, носещ покой, Памукчиев докосва тези тънки кодови нишки като ги подрежда по логичен начин. Това е търсен от автора начин, да възстанови космогонията всеки път, когато създава ново произведение.

Централно внимание се отделя на силата в създаването на един съвременен мит. Синхронът между използваните материали и тематиката акумулира архетипен модел, в следствие на който се формира мит, придобиващ истинност. Наблюдението отбелязва, че Памукчиев, подобно на създател на митове, прехвърля границите на видимото, сакрализира момента и пренася зрителя в действителната реалност, отвъд профанния свят и материята.

Символ на сакралната реалност се превръща издигането, което това принизява профанното. Изследването поставя на фокус композицията *Цедила*, където темата за извисяването е особено актуална. Внимание се отделя и на сакралността на модерния човек. Тази тема Памукчиев умело интерпретира и невербално обсъжда с публиката чрез образи и подсказки. Важно е да се отбележи, че модерният – нерелигиозен човек като наследник на архаичния, носи в себе си незаличимия ген на сакралното.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението на научното изследване, в своите 11 страници, представя *въпросът за антиномите като психологическа програма в творчеството на Станислав Памукчиев* като работеща тема в сферата на изкуствознанието и психологията на изкуството. Тя по неподражаем начин се занимава с многообразието на екзистенциални и дълбинно-човешки въпроси. В петте си, конкретни като проблематика, глави дисертацията се занимава с проучването, намирането, доказателството и защитата на проблеми, чиято важност за съвременното изкуство ги определя като актуални. Анализът прескача границите на идеята за видимия свят на модерния творец и се осмелява да потърси отговори в унаследения от човечеството архетипен ген.

Проучването, изградено от пет глави, започва от задължителното представяне на главния за дисертацията термин, а именно – антиномия. Цитират се важни източници, които отделят изчерпателно внимание на неговото изясняване, интерпретация и сфери на употреба. Плавно се преминава към внедряването му към нуждите на конкретния научен труд и се оформят четири групи от антиномии, които разделени по глави, биват анализирани подробно и в дълбочина.

Вниманието на изследването, в най-общия си смисъл, се фокусира върху пространството на неизследимото. Въпросите и отговорите, цел на дисертацията, са пречупени през призмата на душевните търсения на твореца Станислав Памукчиев. Научния анализ не претендира за способност при формирането на екзистенциални модели.

Втора глава от дисертацията е посветена на визуалните антиномии, които анализът открива в творчеството на разглеждания художник. Поставят се психологически основи, използват се интерпретации, прийоми и факти с изкуствоведски характер. Тези антиномии почиват на ясни за възприемане визуални маркери и отговарят на характеристиките на видимото. Поставя се акцент върху ранните произведения на Памукчиев, на черното, бялото, сянката и

светлината. Монохромният изказ е изчистен до недвусмислена форма. Анализът подчертава, че човешкото тяло е преди всичко форма, а не материя. В тази връзка се дава пример с твърдението на Лукреций Кар, за когото душата се намира във формата.

Изследването се провокира и от психологическите характеристики в проучването на всяка антиномия. Дълбочината им на разглеждане е следствие от личните духовни наноси в душата на художника. Промяната в стилистично отношение маркира прехода към следващ етап в творчеството на Памукчиев. Тази промяна е подплатена от активното присъствие на естествените природни материали. В заключението се подчертава, че голяма част от тезите на дисертацията получават подкрепа от трудовете на Карл Густав Юнг, Аниела Яфе, Мирча Елиаде и Николай Бердяев.

Изследването върху визуалните антиномии се фокусира върху миговете на съзерцание, които пресяват видимото до кода на родовото наследство. Ангажира с процеса на материална и духовна трансформация, подчинена на дълбинен психологически анализ. Засяга се символът на Героя, битката с митичния образ на злото, темата за мъжкото и женско начало и наследството на архетипните модели на Прародителите. Анализират се в дълбочина тяхните препратки към идеите в произведенията на Памукчиев, като чисти визуални символи. Проучването разкрива, че трансформациите в творчеството на Памукчиев позволяват на обекта да бъде променен пред очите на публиката, посредством духовни и архетипни импулси. Проследява идеята, че постигането на желаната форма е относително понятие, защото нейното постигане е всъщност стремеж към вечност и безкрайност.

Дисертацията представя антиномиите, използвани от Станислав Памукчиев като осмислен подход и планиран модел, заложен програма и търсена цел. Времевите антиномии представят противопоставянето между времето, в което е скрита тъгата и смъртта, и вечността.

Трета глава отделя нужното внимание върху антиномиите на сетивността и възприятието. Разкрива силата на духовното влияние. Засяга се въпросът за

истината за наличието на ноуменален и феноменален свят и преплитането им в творческия процес. В края на тази глава проучването стига до заключението, че разглежданите антиномии акцентират върху отстъплението на ума пред връзката, която душата създава с реалността на духовното. Разкрива, че мистиката и постиженията се подчиняват като начало на сетивността на художника и в следствие са криптирани в неговите произведения. Идеята за свободата на духа също е обект на внимание от антиномиите на сетивността. Доказва се сентенцията, че духът представлява свобода и революция, докато материята е необходимост и реакция, и следователно тя дава реакционен характер на самите революции. Дисертацията отнася този модел към идеите, заложили в произведенията на Памукчиев. Художникът, от друга страна, премахва профанното време чрез отстраняването на художествено-парадигматични жестове, пренасяйки публиката на творческото събитие в митичната епоха на жестът образец.

Научният труд си позволява да даде субстанция на конкретните творчески реалности, които превръщат *философията* на художника в дух, а духът се приема за еквивалент на свободата. Акцентира се върху доминиращата сила на несъзнаваното над съзнанието. Проследява се и процесът на възникване на творческата идея, а също така и на веригата от креативни мисли, които я следват. Дисертацията се оказва изцяло подчинена на дълбинните същности в индивидуалните заложености на разглеждания артист и подложените на обстойна анализа антиномии. Те се оказват събития, които първоначално са придобили форма и съдържание дълбоко в душевно-психичните процеси на твореца.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА НАСТОЯЩИЯ ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

Дисертацията обхваща един важен и изпълнен с незасегнати до този момент пространства в съвременното изкуство не само в България, но и в световното културно пространство. Задачите, които тя поставя в началото на всяка глава, и анализите, случващи се на редовете на всяка страница, доказват колко сериозна е заявката, която изкуството на Станислав Памукчиев дава в сътрудничество със социалните и лични психологически търсения да модернизира човек. Нека да отбележим следните важни приноси на дисертационния труд:

Първият от тях е предметът на научното изследване.

Важно е да подчертаем, че проблемът не е бил обект на научно изследване до този момент, както и публикации с подобно съдържание, свързани със съвременното българско изкуство, не са правени. Ето защо смятаме, че дълбокият анализ върху темата е не само любопитен и интересен, но и много наложителен. Неговото наличие запълва ключов дефицит в изкуствоведските и психологически текстове за съвременното изкуство.

Вторият принос изследването нарича: Техника и структура на проучването.

Тя изненадва с нестандартния избор на биографична и исторична подредба на подтемите и изводите. Анализите са подчинени не на периодиката в творчеството на художника, нито на житейските промени по години, но следва четири групи от духовно и материално-сетивни противоположности и тяхното развитие във времето.

Третият допринася в областта на психологията на изкуството.

В хода на своите анализи научният труд доказва силната връзка между несъзнаваното, родовата памет, криптираните психологически реалности и влиянието на предмета на изкуството върху дълбинните процеси в човешката

душа. Обръща се силно внимание върху *манипулирането* на духовните събития и *раждането* на едно произведение на изкуството.

Четвъртият - в областта на изкуствознанието.

Дисертацията предлага дълбок и силно аналитичен прочит на един съвременен български художник, представен по непознат и нетипичен начин.

Петият принос поднася **доказателства за вечността на изкуството, неговите характеристики и форми.**

Изтъква основните атрибути в сетивността на индивида и подплатява с доказателства общия културен и духовен първоизточник в създаването на световно значимо изкуство.

ПУБЛИКАЦИИ И ДОКЛАДИ КЪМ НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ

1. Международна конференция *От сетивното към визуалното – изследователски аспекти*. Тема на изследването: **Кодовата наследственост като несъзнавана първопричина в ценителската изборност на изкуство**.

2. Конференция *Проблеми и перспективи в развитието на съвременния дизайн и декоративно-приложните изкуства*. Тема на проучването: **Битово-предметни форми като провокация към художествената сензитивност на публиката в произведението “Делници”**. 24.11.2014. Приложен факултет. НХА. София.

3. Публикация в *Artpsychology.net* – интернет списания за психология на изкуството. Тема на проучването: **Несъзнателността на избора или влиянието на безгласния образ**. 17.09.2018.